

Експертне оцінювання педагогічних умов формування підготовленості майбутніх соціальних працівників до роботи з підлітками девіантної поведінки

М. О. Волошенко

Одеський Національний політехнічний університет, м. Одеса, Україна
Corresponding author. E-mail: marussia_v@ukr.net

Paper received 03.04.17; Accepted for publication 15.04.17.

Анотація: У статті науково обґрунтовано та визначено педагогічні умови формування підготовленості майбутніх соціальних працівників до роботи з підлітками девіантної поведінки. Подано результати їх експертного оцінювання.

Ключові слова: соціальний працівник, підготовленість майбутніх соціальних працівників до роботи з підлітками девіантної поведінки, педагогічні умови, експертне оцінювання.

Введення. Результати соціологічних, психолого-педагогічних, правових, медичних досліджень переконають у необхідності попередження асоціальної поведінки підлітків. Особливу роль у роботі з підлітками девіантної поведінки відведено соціальним працівникам, які на професійному рівні здійснюють профілактику і корекцію такої поведінки, реабілітаційну діяльність тощо. Тому формування підготовленості майбутніх соціальних працівників до роботи з підлітками девіантної поведінки вважаємо одним з пріоритетних напрямів їхньої професійної підготовки.

Підготовленість майбутніх соціальних працівників до профілактично-корекційної роботи з підлітками девіантної поведінки є такою інтегративною характеристикою, що базується на комплексі здобутих у процесі професійної підготовки знань, умінь, навичок, якостей і передбачає їхню придатність і здатність до виправлення та попередження відхилень у поведінці підлітка, переорієнтації його системи цінностей, розширення соціальних зв'язків, формування позитивного соціального досвіду, залучення до виконання соціальних вимог, запобігання перетворенню девіантної поведінки у злочинну.

Аналіз досліджень науковців і публікацій. Сьогодні накопичено чималий теоретичний і емпіричний матеріал із проблем девіації: висвітлено загальні засади девіантної поведінки (А. В. Демічева, Л. В. Кучерявенко, Т. Є. Мальцева, А. В. Нікітін та ін.); проаналізовано можливості її корекції та профілактики (Т. А. Андронюк, Н. М. Апетик, В. В. Афанасьєва, О. В. Дорогіна, А. Р. Досін, Н. Є. Завацька, Н. А. Зобенько, Г. Д. Золотова, Г. Л. Корчова, Л. М. Линник, Т. П. Малихіна, С. Г. Немченко, Т. К. Окушко, Н. П. Онищенко, Л. Є. Просандєєва, О. О. Сердюк, І. І. Сидорук, О. А. Удалова та ін.); досліджено підготовку майбутніх соціальних педагогів і вчителів до роботи з підлітками девіантної поведінки (Л. В.-В. Вейланде, М. О. Малькова, І. М. Островська-Бугайчук, Н. П. Пихтіна, М. М. Ярошко та ін.).

Мета статті – надати результати експертного оцінювання та впровадження педагогічних умов формування підготовленості майбутніх соціальних працівників до роботи з підлітками девіантної поведінки в процесі професійної підготовки студентів.

Виклад основного матеріалу. Виявлення педагогічних умов формування підготовленості майбутніх соціальних працівників до роботи з девіантними підлітками потребувало аналізу таких понять, як «умова» і «педагогічна умова».

У довідковій літературі поняття «умова» трактується як «необхідна обставина, що уможливує здійснення,

утворення чогось або сприяє чомусь; обставина чи особливість реальної дійсності, за якої відбувається або здійснюється щось» [1, с. 717].

Педагогічні умови науковці розуміють як: необхідні й достатні обставини, від яких залежить ефективність навчально-виховного процесу (Н. А. Бугаєць [2]); обставини, від яких залежить та за яких відбувається цілісний продуктивний педагогічний процес професійної підготовки фахівців, опосередкований активністю особистості, групою людей [3]; сукупність соціально-педагогічних і дидактичних фактів, які впливають на навчальний процес, дозволяють керувати ним, вести цей процес раціонально, відповідно до предметного змісту із застосуванням ефективних форм, методів, прийомів (О. В. Акімова [4]); комплекс певних взаємозалежних чинників (організаційно-управлінських, змістових, методичних, технологічних, матеріально-технічних), від раціонального використання яких залежить ефективне досягнення визначених цілей навчання (Л. І. Смерчак [5]); «сукупність взаємозалежних елементів освітнього середовища – чинників, що визначаються й усвідомлюються учасниками педагогічної взаємодії, реалізуються в навчально-виховному процесі вищої школи, впливають на стан кожного з них, спонукають викладачів і студентів до активізації власної діяльності з метою оптимізації професіогенезу майбутніх фахівців і спричиняють підвищення ефективності професійної підготовки людей з вищою освітою» (І. М. Мельничук [6, с. 210]).

В мажах нашого дослідження педагогічні умови розглядаємо як спеціально створений комплекс зовнішніх обставин, упровадження яких у процес професійної підготовки майбутніх соціальних працівників сприятиме розвитку їхньої мотиваційної та емоційно-вольової сфери, формуванню знань, умінь та навичок, необхідних для здійснення роботи з підлітками девіантної поведінки.

Аналіз досліджень з проблем підготовки майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності дозволив виявити педагогічні умови, які можуть позитивно вплинути на формування підготовленості майбутніх соціальних працівників до роботи з підлітками девіантної поведінки, а саме: координація практичної підготовки за схемою ВНЗ – заклад соціальної і соціально-педагогічної сфери; забезпечення безпосередньої практичної роботи з підлітками девіантної поведінки; залучення студентів до волонтерської діяльності; забезпечення професійної мотивації майбутніх соціальних працівників; упровадження інтегративного підходу, при якому в процесі професійної підготовки взає-

модіють певні принципи, форми та методи аудиторної та позааудиторної навчально-виховної діяльності; поєднання інноваційних і традиційних методів навчання у професійній підготовці майбутніх соціальних працівників; забезпечення практичної спрямованості навчальних занять; поповнення змісту професійної підготовки майбутніх соціальних працівників теоретичними питаннями щодо проблеми девіантної поведінки підлітків, її профілактики та корекції; використання професійно зорієнтованих навчальних завдань; організація комплексу тренінгових занять тощо.

Таблиця 1. Результати експертного оцінювання ефективності педагогічних умов щодо формування підготовленості майбутніх соціальних працівників до роботи з підлітками девіантної поведінки

Педагогічні умови	Оцінка експертів
Координація практичної підготовки за схемою ВНЗ – заклад соціальної і соціально-педагогічної сфери	7,3
Забезпечення безпосередньої практичної роботи з підлітками девіантної поведінки	6,9
Залучення студентів до волонтерської діяльності	7,9
Забезпечення професійної мотивації майбутніх соціальних працівників	8,3
Впровадження інтегративного підходу, при якому в процесі професійної підготовки взаємодіють певні принципи, форми та методи аудиторної та позааудиторної навчально-виховної діяльності	8,7
Поєднання інноваційних і традиційних методів навчання у професійній підготовці майбутніх соціальних працівників	8,0
Забезпечення практичної спрямованості навчальних занять	9,3
Поповнення змісту професійної підготовки майбутніх соціальних працівників теоретичними питаннями щодо проблеми девіантної поведінки підлітків, її профілактики та корекції	7,9
Використання професійно зорієнтованих навчальних завдань	8,7
Організація комплексу тренінгових занять	8,9

Найбільш ефективним для формування підготовленості майбутніх соціальних працівників до роботи з підлітками девіантної поведінки експерти визнали забезпечення практичної спрямованості навчальних занять (середній бал 9,3); досить ефективними, на думку експертів, є такі педагогічні умови: «Організація комплексу тренінгових занять» (середній бал 8,9), «Впровадження інтегративного підходу, при якому в процесі професійної підготовки взаємодіють певні принципи, форми та методи аудиторної та позааудиторної навчально-виховної діяльності» і «Використання професійно зорієнтованих навчальних завдань» (середній бал 8,7); наступними в рейтингу за ступенем ефективності посіли: «Забезпечення професійної мотивації майбутніх соціальних працівників» (середній бал 8,3), «Поєднання інноваційних і традиційних методів навчання у професійній підготовці майбутніх соціальних працівників» (середній бал 8,0), «Залучення студентів до волонтерської діяльності» і «Поповнення змісту професійної підготовки майбутніх соціальних працівників теоретичними питаннями щодо проблеми девіантної поведінки підлітків, її профілактики та корекції» (середній бал 7,9), «Координація практичної підготовки за схемою ВНЗ – заклад соціальної і соціально-педагогічної сфери» (середній бал 7,3), «Забезпечення безпосередньої практичної роботи з підлітками девіантної поведінки» (середній бал 6,9).

Отже, експертне оцінювання засвідчило доцільність запровадження в процес професійної підготовки всіх зазначених педагогічних умов, які було узагальнено в такі педагогічні умови формування підготовленості майбутніх соціальних працівників до роботи з підлітками девіантної поведінки:

- забезпечення мотиваційно-ціннісного ставлення студентів до роботи з підлітками девіантної поведінки;
- інтеграція знань щодо сутності роботи з підлітками

Для виявлення ступеня ефективності зазначених педагогічних умов щодо формування підготовленості майбутніх соціальних працівників до роботи з підлітками девіантної поведінки було проведено експертне оцінювання [7], в якому взяли участь викладачі кафедри соціальної роботи та кадрового менеджменту ОНПУ, які безпосередньо залучені до професійної підготовки майбутніх фахівців спеціальності «Соціальна робота». За результатами оцінювання для кожної із зазначених педагогічних умов був обчислений середній бал (таб. 1).

ми девіантної поведінки;

– упровадження в процес професійної підготовки майбутніх соціальних працівників ситуаційного та тренінгового навчання щодо здійснення роботи з підлітками девіантної поведінки;

– залучення студентів до роботи з підлітками девіантної поведінки у ситуаціях реальної професійної діяльності.

Так, необхідність *забезпечення мотиваційно-ціннісного ставлення студентів до роботи з підлітками девіантної поведінки* зумовлена тим, що лише наявність у майбутніх соціальних працівників адекватних мотивів навчально-професійної діяльності надають їй глибокого особистісного змісту. В процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників таке забезпечення відбувається зокрема шляхом мотивування студентів до застосування необхідних для виконання роботи з підлітками девіантної поведінки знань і вмінь.

Необхідність *інтеграції знань щодо сутності роботи з підлітками девіантної поведінки* та вибір відповідної педагогічної умови були зумовлені результатами проведеного нами аналізу стану професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до такої роботи, який засвідчив розосередження відомостей зі специфіки девіантної поведінки підлітків та сутності роботи з ними.

Аналіз вітчизняного і міжнародного досвіду професійної підготовки майбутніх соціальних працівників дозволив дійти висновку, що традиційна лекційно-семінарська система навчання у поєднанні з нетривалою практикою не забезпечує бажаної ефективності та якості такої підготовки. Тому поряд із традиційною потрібні принципово нові, активні форми навчання, здатні поєднати теоретичну підготовку з практичною. До таких активних форм навчання відносять зокрема ситуаційне (кейс-навчання) та тренінгове навчання, що зумовило необхідність виокремлення такої педагогічної умови, як *упровадження в процес підготовки май-*

бутніх соціальних працівників ситуаційного та тренінгового навчання щодо здійснення роботи з підлітками девіантної поведінки. Зазначені форми активного навчання є самостійними та не можуть бути замінені одною, оскільки кожна з них має певне змістове навантаження, що сприяє розвитку особистості майбутнього фахівця.

Крім того, необхідність залучення студентів до роботи з підлітками девіантної поведінки у ситуаціях реальної професійної діяльності, окреслена четвертою педагогічною умовою, зумовлена тим, що в такому виді професійної діяльності як соціальна робота, практичні вміння й навички відіграють неабияку роль. Для оволодіння ними студенти мають певний час спостерігати, як цю роботу виконують інші, мають наслідувати досвідчених фахівців. Тільки в умовах безпосередньої роботи з підлітками девіантної поведінки під керівництвом наставника студенти мають можливість розвивати та вдосконалювати свої здібності. Навчання на робочому місці дозволяє майбутнім соціальним працівникам здобути конкретних навичок, відчутти себе фахівцем та по-справжньому оцінити цінності соціальної роботи в цілому, та роботи з підлітками девіантної поведінки зокрема. Крім того, під час роботи з наставником студенти відчують, що їхня думка важлива, ма-

ють певну свободу дій і тому працюють з більш чіткою мотивацією та віддачею.

Зауважимо, що визначені педагогічні умови формування підготовленості майбутніх соціальних працівників до роботи з підлітками девіантної поведінки щільно взаємопов'язані одна з одною, що зумовило необхідність їх комплексної реалізації.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Так, внаслідок запровадження зазначених педагогічних умов кількість майбутніх соціальних працівників з високим рівнем досліджуваної підготовленості в експериментальній групі зросла від 33,49% до 75,23%; контрольній – від 32,27% до 41,82%. Кількість майбутніх соціальних працівників експериментальної групи, які виявили достатній рівень підготовленості до профілактично-корекційної роботи з підлітками девіантної поведінки, зменшилася з 28,90% до 6,88%, а в контрольній – від 39,10% до 37,73%. Кількість майбутніх соціальних працівників з низьким рівнем означеної підготовленості в експериментальній групі зменшилася з 37,61% до 17,89%, тоді як контрольній групі – з 28,64% до 20,45%. Отже, результати діагностування підтвердили ефективність обраних педагогічних умов формування підготовленості майбутніх соціальних працівників до роботи з підлітками девіантної поведінки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сучасний тлумачний словник української мови : 60 000 слів / [за заг. ред. В. В. Дубичинського]. – Х. : ВД «ШКОЛА», 2009. – 832 с.
2. Бугаєць Н. А. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів до роботи з сім'єю учня : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Н. А. Бугаєць. – Х., 2002. – 18 с.
3. Словник-довідник з професійної педагогіки / [за ред. А.В. Семенової]. – Одеса: Пальміра, 2006. – 272 с.
4. Акімова О. В. Формування мотивації творчого мислення майбутнього вчителя / О. В. Акімова // Наукові записки Вінницького державного педуніверситету ім. М. Коцюбинського. – Серія : Педагогіка і психологія. – 2003. – Вип. 8. – С. 19–23.
5. Смеречак Л. І. Формування професійних інтересів майбутніх соціальних педагогів у позааудиторній роботі педагогічного університету : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Л. І. Смеречак. – Черкаси, 2010. – 24 с.
6. Мельничук І. М. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій : монографія / І. М. Мельничук. – Тернопіль : Економічна думка, 2010. – 326 с.
7. Корнешчук В. В. Математические методы исследования педагогических феноменов : учеб. пособ. / В. В. Корнешчук. – Одесса : Изд-во ВМВ, 2010. – 72 с.

REFERENCES

1. Dictionary of Modern Ukrainian language: 60 000 words/[under general edition by V.V. Dubichynskyi]. – Kharkiv, VD "SHKOLA", 2009. – 832 p.
2. Buhayets N.A. Professional and pedagogical training of teachers to work with the student's family: dissertation abstract on obtaining a degree of candidate of ped. Sciences: Specialty 13.00.04 "Theory and Methods of Professional Education" / N.A. Buhayets. – Kharkiv, 2002. – 18 p.
3. Glossary of professional pedagogy / [edited by A.V. Semenova]. – Odesa: Palmira, 2006. – 272 p.
4. Akimova O.V. Formation of motivation of creative thinking of the future teacher / O.V. Akimov // Scientific notes of M. Kotsiubynskyi Vinnitsa State Pedagogical University. – Series: Pedagogy and Psychology. – 2003. – Vol. 8. – P. 19-23.
5. Smerechak L.I. Formation of professional interests of future social workers in extracurricular activities of pedagogical university: Thesis. Dis. on competition of a degree of candidate of ped. Sciences: Specialty 13.00.04 "Theory and Methods of Professional Education" / L.I. Smerechak. – Cherkasy, 2010. – 24 p.
6. Melnychuk I. Theory and practice of training of future social workers by means of interactive technologies: monograph / I.M. Melnychuk. – Ternopil: Ekonomichna dumka ("Economic thought"), 2010. – 326 p.
7. Korneshchuk V. Mathematical methods of Studies of Pedagogic Phenomenon: Textbook./ V.V. Korneshchuk. – Odessa: Publishing House VMV, 2010. – 72 p.

Expert assessment of pedagogical conditions of formation of readiness of the future social workers to work with adolescents with deviant behavior

M. O. Voloshenko

Annotation: A scientifically grounded and determined pedagogical conditions of training of future social workers to work with adolescents with deviant behavior. The results of the expert evaluation.

Keywords: social worker, readiness of future social workers to work with teenagers with deviant behaviour, pedagogical conditions, expert evaluation.

Экспертная оценка педагогических условий формирования подготовленности будущих социальных работников к работе с подростками девиантного поведения

М. А. Волошенко

Аннотация: В статье научно обоснованы и определены педагогические условия формирования подготовленности будущих социальных работников к работе с подростками девиантного поведения. Представлены результаты их экспертного оценивания.

Ключевые слова: социальный работник, подготовленность будущих социальных работников к работе с подростками девиантного поведения, педагогические условия, экспертное оценивание.